

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Polska–Niemcy

Wzajemny wizerunek i wizja Europy

pod redakcją

Leny Kolarskiej-Bobińskiej

Agnieszki Łady

Warszawa 2009

Spis treści

Wstęp	7
Główne wnioski	11
Część I	
Eksperci Polski i Niemiec o przyszłości Unii Europejskiej i stosunkach polsko-niemieckich	19
<i>Elżbieta Kaca, Agnieszka Łada</i>	
Przyszłość Unii Europejskiej	23
1. Stan integracji i wyzwania stojące przed Unią Europejską	26
2. Polska i niemiecka polityka europejska	47
3. Podsumowanie	53
<i>Elżbieta Kaca, Agnieszka Łada</i>	
Wspólna polityka zagraniczna Unii Europejskiej: stosunki transatlantyckie i relacje z Rosją	54
1. Relacje Unii Europejskiej ze Stanami Zjednoczonymi	55
2. Przyszłość Sojuszu Północnoatlantyckiego	66
3. Wizerunek Rosji oraz ocena jej polityki zagranicznej w Polsce i Niemczech	74
4. Podsumowanie	84
<i>Elżbieta Kaca, Agnieszka Łada</i>	
Co nas łączy, a co dzieli – opinia ekspertów o stosunkach polsko-niemieckich i kierunkach ich rozwoju	85
1. Aktualny stan stosunków polsko-niemieckich	87
2. Czy historia nadal wpływa na relacje Polska–Niemcy?	95
3. Podsumowanie	105

Agnieszka Łada

Niemiecka demokracja i duma narodowa oraz ocena przyczyn upadku komunizmu – tematy nadal wrażliwe czy już normalne w stosunkach polsko-niemieckich? 108

1. Niemiecka demokracja i współczesne problemy RFN w oczach Polaków i Niemców 109
2. Duma narodowa czy zadowolenie z niemieckich dokonań 113
3. Rok 2009 – wspólne świętowanie dwudziestolecia upadku komunizmu? 117
4. Podsumowanie 124

Część II

Polacy i Niemcy o sobie nawzajem, o przyszłości Unii Europejskiej i stosunków polsko-niemieckich 125

Agnieszka Fronczyk, Agnieszka Łada

Niemcy i polityka europejska w oczach Polaków 127

1. Wizerunek Niemiec i Niemców 127
2. Postrzeganie stosunków polsko-niemieckich 137
3. Niemcy i Polska w Europie i Unii Europejskiej – sojusznicy czy konkurenci? 145
4. Polityka zagraniczna Unii Europejskiej i jej relacje z innymi krajami 153
5. Podsumowanie 165

Agnieszka Łada

Polska i Polacy oraz polityka europejska w oczach Niemców. Porównanie z opiniami Polaków 166

1. Wizerunek Polski i Polaków 167
2. Postrzeganie stosunków polsko-niemieckich 176
3. Niemcy i Polska w Europie i Unii Europejskiej – sojusznicy czy konkurenci? 180
4. Polityka zagraniczna Unii Europejskiej i relacje z innymi krajami 185
5. Podsumowanie 191

Aneks – Lista rozmówców 193

Notki biograficzne o Autorach 197

Główne wnioski

I. Przyszłość Unii Europejskiej i stosunków polsko-niemieckich w opinii ekspertów Polski i Niemiec

Eksperci z obu krajów mają w wielu kwestiach dotyczących przyszłości Unii Europejskiej, jej polityki zagranicznej oraz stosunków polsko-niemieckich podobne zdania. Zauważają istniejące problemy, ale podkreślają konieczność przezwyciężania tego, co dzieli i szukania wspólnych rozwiązań.

1. Przyszłość Unii Europejskiej

Poglądy polskich i niemieckich ekspertów na temat przyszłości Unii Europejskiej są zgodne w następujących kwestiach:

- **Konieczny jest dalszy rozwój i integracja Unii Europejskiej. Wymaga to pogłębiania współpracy w wielu dziedzinach.** Wszystkie działania na rzecz pogłębiania integracji powinny wzmocnić Unię Europejską tak, aby stała się równorzędnym partnerem dla Stanów Zjednoczonych, Chin czy Rosji – **globalnym graczem**. Niemcy podkreślają, że nie osiągnie się tego jedynie przez wprowadzanie nowych rozwiązań w polityce zewnętrznej UE, ale przede wszystkim poprzez wzmocnianie Wspólnoty od wewnątrz.
- **Do dziedzin, w których na arenie europejskiej powinny zostać podjęte bardziej intensywne działania należą:** przyjęcie traktatu lizbońskiego, reforma wspólnej polityki bezpieczeństwa i zagranicznej, konsolidacja sektora finansowego oraz wzmocnianie wspólnej polityki energetycznej.
- Ekspertów niepokoi **deficyt demokratyczny w UE oraz niezrozumienie funkcjonowania instytucji unijnych przez społeczeństwo.**

Dlatego jednym z głównych wyzwań jest zbliżenie UE do jej obywateli.

- **Jednym z istotniejszych wyzwań**, stojących obecnie przed Unią Europejską, jest przeciwdziałanie **skutkom kryzysu finansowego**.
- **Polityka socjalna** powinna pozostać w gestii państw narodowych.
- W UE od lat mamy do czynienia z **różnym tempem integracji w różnych krajach członkowskich**, co powoduje, że można mówić o funkcjonowaniu „**Europy dwóch prędkości**”.
- Obecnie **nie należy rozszerzać Unii Europejskiej o nowych członków**, lecz najpierw wzmocnić UE od wewnątrz i wymagać od potencjalnych kandydatów konkretnych reform. W odróżnieniu od Niemców, Polacy domagają się jednak złożenia wybranym państwom propozycji członkostwa. Opinie dotyczące krajów, które w dalszej przyszłości mogłyby zostać przyjęte do Wspólnoty są odmienne. Różnice zdań występują nie tylko pomiędzy Polakami a Niemcami, ale i wśród ekspertów z jednego kraju.

Rozbieżności pomiędzy polskimi a niemieckimi ekspertami dotyczą spraw gospodarczych. Niemcy są bardziej zainteresowani ujednoczeniem polityki fiskalnej i finansowaniem innowacji.

Wśród niemieckich ekspertów panuje zgoda w następujących kwestiach:

- **Wypracowanie traktatu lizbońskiego jest sukcesem Unii Europejskiej.** Niemcy ubolewają, że nie wszedł on jeszcze w życie. W tym kontekście wielu z nich krytykuje Polskę lub wyraża rozczarowanie, że jeszcze nie ratyfikowała dokumentu. Brak ratyfikacji w samej RFN nie jest w tym kontekście tak często wspominany, gdyż wynika z innych przyczyn.
- **Konieczne są bardziej zintensyfikowane działania w obszarze polityki klimatycznej.** Wprowadzanie przyjaznych środowisku uregulowań nie jest sprzeczne z dążeniem do rozwoju gospodarczego.
- **Idea „Europy dwóch prędkości”** już jest w praktyce realizowana (np. tylko niektóre państwa należą do strefy euro czy Schengen) i stanowi dobre rozwiązanie.

Polscy eksperci zgadzają się w takich kwestiach, jak:

- **Pięć lat członkostwa Polski w strukturach UE** można ocenić jako **sukces**, zwłaszcza pod względem społecznym i gospodarczym.
- Unia Europejska powinna rozwijać się w obecnym tempie. Nie należy sztucznie hamować ani przyspieszać tego procesu.

- Polska powinna zabiegać o poparcie Niemiec dla inicjatywy Partnerstwa Wschodniego, ponieważ to jest również obszar zainteresowania RFN.

2. Polityka zagraniczna Unii Europejskiej

Polscy i niemieccy eksperci podobnie oceniają stosunki transatlantyczne i ich przyszłość:

- Aktualnie **nie potrzeba rozbudowywać europejskich struktur obronnych ani tworzyć alternatywy dla NATO**. Polacy i Niemcy mają jednak inną wizję finansowania już istniejących mechanizmów. W RFN panuje mniejsze przyzwolenie na jakiegokolwiek zwiększanie wydatków na obronę. Wspólna europejska armia, zdaniem ekspertów niemieckich, byłaby potrzebna jedynie w celu przeprowadzania przez nią akcji stabilizujących konflikty regionalne. Polacy naciskają natomiast na zwiększanie wydatków na obronę, nie tworząc jednak konkurencji dla NATO. Większe nakłady na zbrojenia mają na celu wypracowanie bardziej zrównoważonego partnerstwa ze Stanami Zjednoczonymi.
- Sojusz Północnoatlantycki powinien pozostać **sojuszem obronnym**, ale w szerszym niż uprzednio znaczeniu. Powinien on uzyskać nowe zadania. Aktualnie najważniejszym wyzwaniem jest **walka z terroryzmem**. Polscy eksperci postulują jednak zachowanie równowagi między działaniami *out of area* i *in area*. Dla Niemców nowy wymiar aktywności NATO wydaje się natomiast oznaczać wypracowanie szerszego wymiaru działań, ale niekoniecznie prowadzenie akcji militarnych poza regionem.
- Obecnie Sojuzu Północnoatlantyckiego **nie należy rozszerzać na Wschód**. Jest to związane z niestabilną sytuacją ewentualnych krajów kandydujących. Rozszerzenie jest możliwe w dalszej, nie sprecyzowanej czasowo, perspektywie.
- W obliczu kryzysu finansowego **obecnym priorytetem w relacjach UE–USA powinna być wzmocniona współpraca gospodarcza**.

Różnice zdań dotyczą relacji Stanów Zjednoczonych z Unią Europejską w wyniku objęcia rządów przez nowego prezydenta w USA:

- Zdaniem Niemców, zmiana na stanowisku prezydenta USA przyniesie poprawę relacji USA–UE. Nowa amerykańska administracja będzie jednak wymagać od Unii Europejskiej większego zaangażowania w działania pokojowe.

- Większość Polaków ocenia natomiast, że objęcie władzy przez nową administrację w USA nie wprowadza zasadniczych zmian w sposobie prowadzenia amerykańskiej polityki zagranicznej.

Zgoda wśród polskich i niemieckich ekspertów panuje w odniesieniu do sytuacji w Rosji:

- Kraju tego nie można obecnie uznać za w pełni demokratyczny.
- Rosja prowadzi aktualnie asertywną politykę, która ukierunkowana jest na **odzyskiwanie mocnej pozycji na arenie międzynarodowej** i dąży do **wzmocnienia wpływów w regionie**.
- Objęcie władzy w Rosji przez **nowego prezydenta nie zmieniło sytuacji w tym kraju**.
- **Rosję należy traktować jako partnera Europy**. Państwa członkowskie UE powinny wypracować wspólną politykę wobec Rosji. Szczególnie istotne jest podejmowanie współpracy gospodarczej. Niemcy są bardziej przekonani do skuteczności „działań miękkich”, czyli podejmowania kooperacji na różnych płaszczyznach, zwłaszcza gospodarczej i społecznej. Wyrażają oni nadzieję, że wpłyną one pozytywnie na proces demokratyzacji w Rosji.

W opinii ekspertów niemieckich konieczna jest kontynuacja dobrej współpracy z Rosją:

- RFN jest obecnie, obok Francji, najważniejszym partnerem Rosji i tak też jest w tym kraju postrzegana. Także Rosja w Niemczech jest widziana pozytywnie.
- Poprawne relacje nie wykluczają konieczności zwracania uwagi Kremlowi na niedemokratyczne zachowania.
- Niezbędny jest nowy traktat Rosja–UE i **wspólne stanowisko UE wobec Moskwy** – rozmowy powinny być podejmowane w imieniu całej Unii, a nie przez pojedyncze państwa.
- Większość niemieckich ekspertów dostrzega konieczność **konsultowania z Polską działań wobec Rosji**.

Polscy eksperci negatywnie oceniają relacje Niemiec z Rosją:

- Niemieckie stosunki z Rosją powodują, że trudniej jest wypracować wspólną europejską politykę wobec tego kraju. Jednak bilateralne kontakty z Moskwą nie są charakterystyczne tylko dla Niemiec, ale i innych państw członkowskich UE, jak na przykład dla Włoch.
- Niemiecka polityka wobec Rosji jest niezwykle pragmatyczna i opiera się na interesach gospodarczych. Zachowanie takie jest zrozumiałe, ale nie cieszy się poparciem wśród Polaków.

- Rosja za wszelką cenę chce utrzymać bilateralny charakter relacji z Niemcami, ponieważ pozwala jej to odnosić większe korzyści.
- Niemcy powinni konsultować z Polską swoje działania wobec Rosji.

3. Stosunki polsko-niemieckie

Polscy i niemieccy eksperci wyrażają w niektórych kwestiach dotyczących stosunków polsko-niemieckich zgodne poglądy:

- **Istnieje dysproporcja we wzajemnej znajomości kraju sąsiada** – na niekorzyść wiedzy o Polsce w Niemczech. Należy dążyć do zmiany tej sytuacji. Szczególnie istotne są w tym wypadku jak najczęstsze kontakty na poziomie społeczeństw. Polacy zauważają dodatkowo nierównorzędną równość stosunków bilateralnych.
- Po objęciu rządów w Polsce przez Donalda Tuska widoczna jest **poprawa wzajemnych relacji polsko-niemieckich**. Dotychczasowe działania nie są jednak przeceniane. Stosunki pomiędzy partnerami nie zawsze muszą być przyjacielskie, czasami należy doceniać także ich poprawność.
- **Przeszość nadal odgrywa rolę we wzajemnych relacjach**. Eksperci wyrażają jednocześnie nadzieję, że rosnąć będzie znaczenie wspólnych działań na rzecz budowania przyszłości. Nie oznacza to zapomnienia o historii.
- W odniesieniu do codziennych kontaktów **w polsko-niemieckich relacjach coraz rzadziej pojawia się słowo *pojednanie***.
- Oba państwa powinny podejmować **wspólne działania na poziomie UE**. Szczególnie cenna byłaby współpraca w takich dziedzinach, jak: polityka wschodnia UE, zwłaszcza wspólne stanowisko wobec Rosji, polityka energetyczna i klimatyczna. Dostrzegane są różnice zdań, ale także wyrażane nadzieje na możliwość ich przewyciężenia.

II. Wzajemne postrzeganie się Polaków i Niemców oraz ocena polityki europejskiej

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej oraz pogorszenie się relacji polsko-niemieckich w ostatnich latach wpłynęło na wzajemne postrzeganie się Polaków i Niemców. Opinie obu społeczeństw uległy w niektórych obszarach zmianom. Opinie Polaków i Niemców na ten temat różnią się od siebie.

1. Wizerunek Niemiec i Niemców oraz stosunków polsko-niemieckich w Polsce

- **Skojarzenia Polaków dotyczące Niemiec** nie zmieniły się w ostatnich trzech latach, ale różna jest obecnie skala występowania niektórych z nich. Najczęściej występujące skojarzenia nie są już oparte na przeszłości i trudnej wspólnej historii, lecz są związane z postrzeganiem zachodniego sąsiada jako kraju ładu i porządku. Wzrosła natomiast w stosunku do 2005 roku liczba osób uważających, że **II wojna światowa nadal ma silny wpływ** na stosunki polsko-niemieckie.
- Od 2000 roku systematycznie **coraz mniej Polaków dostrzega różnice między Polakami a Niemcami**. Mniej osób widzi także podobieństwa.
- Prawie połowa Polaków ani **nie darzy Niemców sympatią, ani niechęcią**. Grupa osób posiadających uczucia neutralne rośnie i jest najliczniejsza. Spadła, w porównaniu z rokiem 2005, liczba Polaków deklarujących sympatię wobec zachodniego sąsiada.
- Polacy są coraz bardziej otwarci na Niemców. Tendencja ta utrzymuje się od 2000 roku. **Średni dystans** wobec zachodnich sąsiadów **spadł, a średnia akceptacja wzrosła**. Największe zmiany dotyczą akceptowania Niemców w roli radnego i polskiego obywatela. W pozostałych przypadkach różnice są nieznaczne. Najwięcej Polaków (trzy czwarte) zaakceptowałoby Niemca jako współpracownika i sąsiada, najmniej jako radnego (połowa badanych).
- Polacy **gorzej** niż w 2005 roku **oceniają stosunki polsko-niemieckie**.
- Zdecydowana większość Polaków uważa, że **w kontaktach z Niemcami Polska powinna być nastawiona na współpracę i osiągnięcie kompromisów**.

2. Ocena polityki europejskiej przez Polaków

- Polacy **pozytywnie oceniają niemiecką politykę europejską**. Według nich Niemcy działają na rzecz integracji europejskiej i przyczyniają się do lepszej współpracy w Europie. Polacy nie widzą jednak potrzeby wzmocnienia roli RFN w Europie.
- Polacy dostrzegają możliwości współpracy z Niemcami na arenie europejskiej. Uważają, że **w wielu kwestiach mamy podobne poglądy**. Ponad połowa badanych wskazuje w tym kontekście na politykę zagraniczną oraz politykę wojskową i bezpieczeństwa UE.

- Zdecydowana większość Polaków dostrzega **potrzebę prowadzenia wspólnej polityki europejskiej wobec innych krajów i regionów świata**, zwłaszcza wobec Rosji.
- **Za priorytetowe w polityce zagranicznej** Polacy uznają **relacje z innymi państwami członkowskimi UE oraz Stanami Zjednoczonymi**. Tylko około jedna czwarta badanych wskazała na stosunki z Rosją i Ukrainą.
- Od 2005 roku **wzrosło poczucie zagrożenia ze strony Rosji**. Zmniejszyła się natomiast liczba osób, która obawia się Niemiec. Grupa Polaków, którzy wskazują na zagrożenie ze strony zachodniego sąsiada jest zdecydowanie mniejsza niż grupa badanych, obawiających się Rosji. Pokazuje to, że Polacy coraz bardziej traktują Niemcy jako partnera i sojusznika.
- Trzy czwarte Polaków uważa, że **Rosja będzie dążyła do odzyskania wpływów w Europie Wschodniej**. To Rosji Polacy przypisują odpowiedzialność za wybuch konfliktu w Gruzji.
- W kwestii **budowy gazociągu północnego** najliczniejsza grupa Polaków jest **za przyłączeniem się Polski do jego budowy** (prawie połowa badanych). Jedna piąta opowiada się za tym, aby domagać się przerwania jego powstawania.
- Największa grupa Polaków uważa (jedna trzecia), że **Polska nie ma wpływu na relacje Unii Europejskiej z Rosją**. Jedna czwarta jest zdania, że nasz kraj negatywnie oddziałuje na te relacje.

3. Wizerunek Polski i Polaków oraz stosunków polsko-niemieckich w Niemczech

- Niemcy częściej niż przed trzema laty **kojarzą Polskę** w kontekście **życia codziennego i wzajemnych stosunków**, także politycznych. Częściej także wymieniają skojarzenia dotyczące turystyki i kultury.
- **Obraz Polski pozostał bez zmian lub pogorszył się**. Podobnie jak w 2006 roku tylko jedna piąta badanych uważa, że w Polsce funkcjonuje gospodarka rynkowa, a jedna trzecia sądzi, że respektuje się swobody obywatelskie. Wzrosła grupa osób, która ocenia, że w naszym kraju panuje korupcja, a polscy politycy są niekompetentni.
- Największa grupa Niemców uważa, że **Polacy się od nich różnią** (trochę mniej niż połowa). Od 2006 roku spadł odsetek badanych oceniających, że Polacy i Niemcy są podobni.
- Systematycznie rośnie grupa Niemców, która żywi do Polaków **uczucia neutralne**. Spadł poziom niechęci w stosunku do roku 2006.

- **Poziom akceptacji Polaka w różnych rolach społecznych nie zmienił się albo się zmniejszył.** Na tym samym poziomie pozostała akceptacja Polaka jako współpracownika, sąsiada i osoby na stałe zamieszkałej w Niemczech. Są to nadal najbardziej akceptowane role. Zdecydowanie spadła jego akceptacja jako szefa, zięcia/synowej czy przyjaciela.
- Wzrosła, w stosunku do 2006 roku, liczba osób **źle oceniających stosunki polsko-niemieckie.** Na tym samym poziomie utrzymały się natomiast poglądy uznające, że II wojna światowa wpływa na te relacje.
- Jedna trzecia Niemców uważa, że ich kraj powinien uwzględniać w swoich kontaktach z Rosją interesy Polski. W porównaniu z 2006 rokiem odnotowano spadek odsetka takich opinii.

4. Ocena polityki europejskiej przez Niemców

- Niemcy **negatywnie oceniają polską politykę europejską.** Uważają, że Warszawa hamuje integrację europejską, przyczynia się do zaost్రzenia sporów w Europie i dąży do realizacji własnych interesów kosztem innych państw.
- Dwie trzecie Niemców **nie uważa, że Polska powinna odgrywać większą rolę w Europie.**
- Niemcy **nie widzą pomiędzy Polską i Niemcami wspólnoty poglądów** w wielu istotnych dla rozwoju Unii Europejskiej kwestiach. Grupa osób oceniających, że oba kraje mają podobne opinie jest mniejsza od grupy Niemców nie dostrzegających podobieństw.
- Niemcy dostrzegają **potrzebę prowadzenia wspólnej polityki europejskiej wobec innych krajów i regionów świata.** Grupa wyrażająca taką opinię (około dwie trzecie badanych) jest jednak mniejsza od grupy tak odpowiadających Polaków.
- Niemcy uważają, że **Polska przyczynia się do narastania problemów między UE a Rosją, albo nie ma wpływu na te relacje.**
- Dwie trzecie Niemców sądzi, że **Rosja dąży do odzyskania wpływów w Europie Wschodniej.**
- Największa grupa Niemców (trochę mniej niż połowa) przypisuje **odpowiedzialność za wybuch konfliktu w Gruzji obu stronom sporu** – i Rosji i Gruzji.